

بنياتی وشەي (مەلە) و چارەنوسى لە زمانى كوردیدا

پ.د. فاروق عومەر سديق

ئەندامى كاراي ئەكادىمىيەى كوردى - هەولێر

drfaruq977@gmail.com

پيشوتە:

ژيان وەستاو نىيە، ئەو پەيوەندييە كۆمەلایەتییانەى كە بىر و مېشكى قسەكەرانى زمان پيەكەو دەبەستەو قەتیس و چەقبەستو نابن و هيچ كات و زەمانتيك لە جۆش و خروۆش و جولە و شلەقاندنى خوۆيان ناكەون، بەلكو لە فەرەهنگى زماندا بەردەوام دىنەمۆ و بزويئەر و وزەبەخش و تەكانپیدەرى گەشەسەندن و بەرەويپيشچون و دەولەمەندكردن و خوولقیتەرى وشە و ئیدیۆمى نوین.

فەرەهنگ بۆ جیبەجیكردنى ئەو ئەركەى كە بریتییە لە دەستەبەركردنى كەرەسە و پيەكەتەى زمانى، دو (۲) رېگە دەگریتەبەر: یەكەمیان: ئەگەر بوار پیدراوپیئە بە گوپرەى یاساكانى وشەسازى باوى ناو زمانەكە خوۆى وشەى تازە سازبو، ئامادە دەكات. دوەمیان: بەئاگایی، یا بیئاگایی بیئ، باوەش بۆ خواستن و قەرزكردنى وشە و پيەكەتەى زمانى لەم لاو ئەولا، دەگریتەو.

پەبیردن بە بنياتی^(۱) وشە و چونە خوارەو بەرەگ و ریشە و بیخیدا، نەك هەر دەستكەوتى گەورە و گرنگی زمانى لى دەكەوپیئەو، بەلكو چەندین راستى و زانیارى نازمانی، وەك: دەركەوتنى سروشتى دەوروبەر و سیستمى ژيان و پەيوەندييە كۆمەلایەتییەكان و كلتورى هاوبەش و چەشنى دانیشتوانى ئەسلى ئەو ناوچانە و جۆرى ئەو زمانانەى كە لەو سەردەمانەدا لەئارادابون و قەوارە و سنورى پەيوەندی و كۆنتاكتیان لەگەل دراوسى و دورو نزیك لییانەو و پەوینەو و لاگردنى تەمومژ و غوبار لەسەر زۆر لایەنى نادیار و شاراو و ونبوی ئەو زمانە جیاوازانەى كە مروۆف پیاپاندا، تیپەرپو، لى سەوزدەبیئە.

وشه ی (مهله) که بهرامبه‌ری له عه‌ره‌بیدا: (السباحة) و له ئینگلیزیشدا: (swimming)ه، یه‌کیکه له وشه کۆنه‌ساله‌کانی فره‌ه‌نگی گشتی زمانی کوردی. له‌په‌وتی ژیانیدا، تا ئه‌م‌پۆ، چه‌ندین قۆناغی جۆراوجۆری له گۆرینی فۆرم سیمان‌تیکدا، بریوه و خۆراگر و چالاکانه له‌کاردايه.

وشه‌یه‌ک که خاوه‌نی ئه‌و تایه‌تیانه‌ بیته، ئه‌وه هه‌لده‌گریت و ده‌هینیت که به باسیکی زانستی سه‌ربه‌خۆ، حه‌قی خۆی بدریته. ئیمه بۆیه‌که‌م جار له میژوی زماناسی ئیرانی و کوردیدا، به‌م باسه، چوینه ژیر ئه‌و باره‌وه که تاکو ئیستا، ده‌ستی بۆ نه‌براه.

ئهم باسه، له: [پیشوته و (۲) دو به‌ش و ئه‌نجام و کورته‌که‌ی به‌زمانانی عه‌ره‌بی و ئینگلیزی] پیکهاتوه:

له یه‌که‌م به‌شدا: تایه‌تی سیمان‌تیک و لیکسیکی و مۆرفۆلۆژی (مه‌له) و (مه‌له‌کردن) که له‌و سازبوه، نیشان‌دراون.

له دوهم به‌شدا: ئیتمۆلۆژییه‌که‌ی ساغ و یه‌کلایی کراوه‌ته‌وه.

یه‌که‌م به‌ش

لایه‌نی سیمانتیکی و لیکسیکی وشه‌ی (مهله) و نه‌شونماکردنی
سیمانتیکی (مهله) و له‌وانه‌شدا که له‌و سازبون، له‌ چند فهره‌ه‌نگیکدا، ئاوا،
نیشان‌دراون:

۱- (مهله) به‌ناو ئاوا پۆیشتن و که‌وته‌ سهر ئاو به‌ هۆی جولاندنی په‌لوپۆوه. خۆ
شتن به‌ئاو؛ (مهله‌کردن) چونه‌ ناو ئاو و په‌لوپۆ جولاندن بۆ هاتوچۆ کردن به‌سه‌ریا.
بریتیه له‌ چونه‌ ناو ئاو و خۆ تیه‌ه‌لکیشانی؛ (مهله‌وان) که‌سپکه که مهله بزانی؛
(مهله‌وانی) زانیی مهله. (خال، ۱۹۸۷، ۳۱۱-۳۱۲)

۲- مهله: شنا، مله، آب بازی.

مهله‌فان: شناگر، مهله‌وان، آب باز.

مهله‌کردن: شناکردن، مله‌کردن، آب بازی کردن.

مهله‌وان: ملاح، آب باز، دریانورد، ملوان، شناگر. (پور، ۱۳۷۳، ۶۷۸)

۳- مهله: ۱- سۆبایی، له‌ئاودا نه‌خنکان و په‌رینه‌وه.

۲- خۆ شتن. به‌رامبه‌ریان له‌ فارسیدا، (شنا) و (آبتنی) یه.

مهله‌فان: که‌سپ که سۆبایی ده‌زانی، به‌ فارسی (شناگر) ه.

مهله‌کردن: ۱- سۆبایی کرن؛ ۲- خۆشتن، به‌فارسی ۱- شناکردن؛ ۲- آبتنی.

مهله‌وان: گه‌می ئازۆ ۲- مهله‌زان، به‌فارسی: ملوان کشتی ۲- شناگر.

مهله‌وانی: ۱- کاری گه‌می ئازۆ ۲- سۆبایی ۳- خۆ شتن. به‌فارسی: ۱- کشتی

رانی، ملوانی ۲- شناگری ۳- آبتنی.

مه‌لۆنی: سۆبایی، به‌فارسی (شناگری).

مه‌لۆو: سۆبایی که‌ر، به‌فارسی (شناگر). (هه‌زار، ۱۳۸۴، ۸۳۳-۸۳۴)

۴- مهله: ئاوبازی [جوولانه‌وه‌ی مروّف له‌سه‌ر ئاودا به‌بی ئه‌وه‌ی پۆبچیت]؛

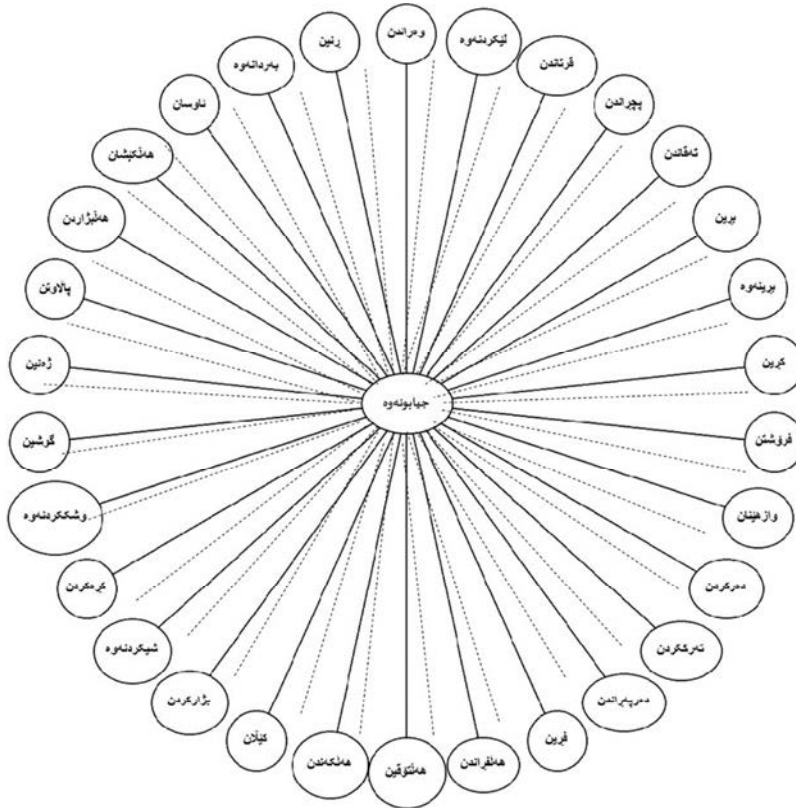
مهله: وسل [غوسل: خۆ شووردنی شه‌رعی]؛

مهله‌وان: ئاوباز [مهله‌زان]. (کوردستانی، ۱۳۸۸، ۶۲۰-۶۲۱)

لیکدانه‌وه‌ی سیمانتیکی (مهله) لای نوسه‌رانی ئه‌و فهره‌ه‌نگانه، به‌گشتی له‌م

خالانه‌دا، یه‌ک ده‌گره‌وه:

۱- ئاوبازی و یاریکردن له‌ ئاودا.

دوه‌م به‌شی ئەندامه‌ فیڵده‌کانی (جیابونه‌وه)

فهره‌نگی زمان بۆ ده‌سته‌به‌رکردنی که‌ره‌سه و پڕکردنه‌وه و پانه‌وه‌ستان له ئاست پیوستیه‌کانی کۆمه‌ل، چه‌ندین رینگا ده‌گریته‌به‌ر له‌وانه: به‌کاره‌ینانه‌وه‌ی سه‌رله‌نوی ماده و پیکهاته‌ زمانیه‌کانی که‌ پێشتر ئاماده و به‌کارهاتون، جا یا به‌ گۆرینی پۆله‌کانیان، یا گۆرینی واتا‌کانیان له‌سه‌ربه‌خۆوه بۆ میتافۆر. (سدیق، ۲۰۱۷، ۲۶۷-۳۱۲).

ئەندام فیڵده‌کانی (جیابونه‌وه)ش، به‌شیکیان، به‌ر ئه‌وه‌ ئه‌رکه‌ که‌وتون له‌وانه: جیابونه‌وه، مه‌له‌کردن، شتن و هی تریش، وه‌ک:

۱- له‌ هاو‌پیکانی جیانه‌بوه‌ته‌وه. (راسته‌وخۆ)

حسابی تۆه‌میشه‌ جیابوه. (میتافۆر)

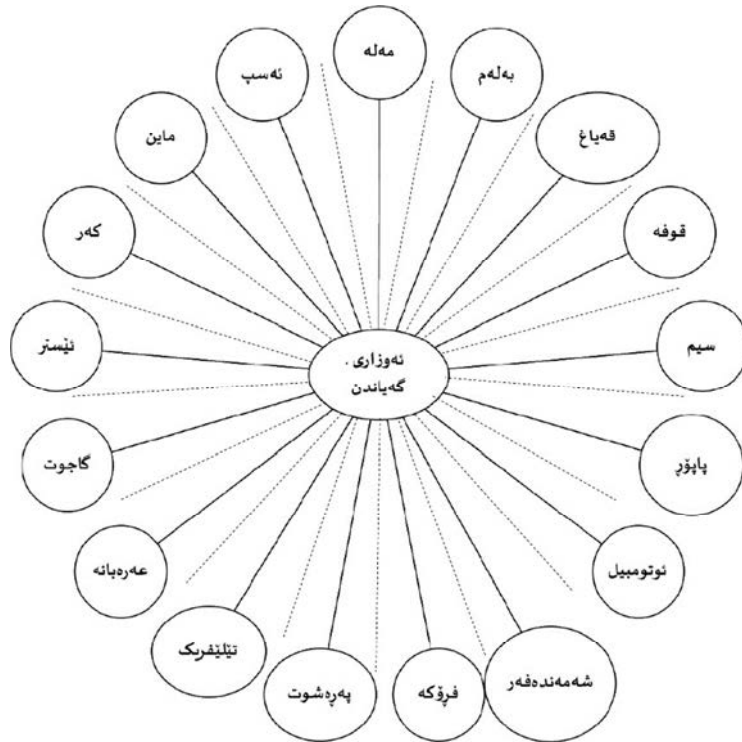
۲- له پروباره که دا مه‌له‌ی کرد (راسته‌وخۆ)

له گۆمی مه‌نگدا، مه‌له‌ده‌کات. (میتافۆر)

۳- جله‌کانی باش شتوه. (راسته‌وخۆ)

ناحه‌زه‌کانی باش شتوه. (میتافۆر)

وشه، بۆی هه‌یه له یه‌ک کاتدا، له چه‌ند فیلده واتاییه‌کدا، ئەندام، بیټ، ئەوه‌ش، نیشانه‌ی گرنگی و پێویستی فهره‌هنگی زمانه، به واتاکه‌ی، بۆ نمونه (مه‌له) جگه له ئەندامی‌تی له فیلدی جیابونه‌وه‌دا له دوانی تریشدا، هه‌ر ئەندامه، وه‌ک: فیلدی (ئەوزاری گه‌یاندن)

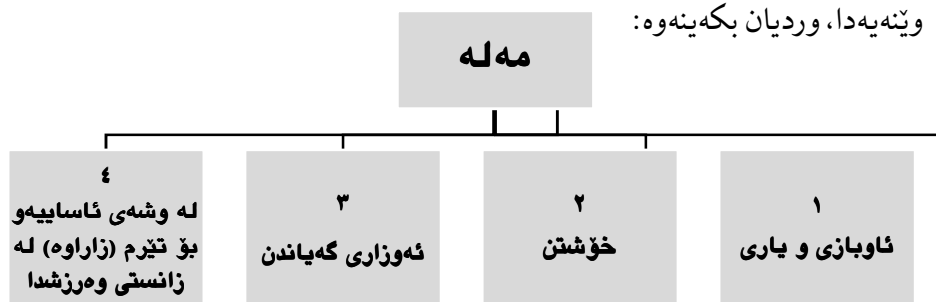

فیلدی یاری

ئەو گۆرانانە‌ی که له سروشت و دە‌وروبه‌ر و ژیا‌نی مرۆف و په‌یوه‌ندیه کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا، به‌رده‌وام و بێ وه‌ستان، روده‌ده‌ن، فاکته‌ری هه‌ره به‌هێز و بنه‌رته‌ی له‌کارکه‌وتنی هه‌ندی ئەندام فی‌لد و هاتنه‌ کایه‌ی به‌شیک‌ی ترن، هه‌ر به‌نمونه: کوا

ئه‌وزاری (قوفه)؟، (عه‌ره‌بانه‌ی دو ئه‌سپي؟)؛ کوا یاری (ئاشه‌به‌تندوره)، (ميجميجين)؟، به‌لام تاكو ئیستا هیچ فاکتەر و هۆیه‌ک، نه‌یتوانیوه، جی به (مه‌له) و (مه‌له‌کردن) له‌و فیلدانه‌دا که نیشانمان دان، له‌ق بکه‌ن.

سیماتیک و بوار و مه‌به‌سته هه‌مه‌جۆره‌کانی به‌کاره‌یتانی (مه‌له) که وه‌ک هه‌موو وشه‌یه‌کی تری زمان له‌گۆران و گه‌شه‌سهندن بوه، به‌دروستی ده‌زانین که له‌م وینه‌یه‌دا، وردیان بکه‌ینه‌وه:

پله‌ی به‌کاره‌یتانی ئه‌و (٤) جۆره به‌م شیوه‌یه، شی ده‌کرینه‌وه:
یه‌که‌میان: له‌بره‌ودایه.
دوهمیان: له‌کزی و پوکانه‌وه‌دایه.
سێهمیان: له‌کزی‌بوندایه.
چوارهمیان: وه‌ک تیرمیک له‌ زانستی وه‌رزندا، له‌بره‌ودایه.
له‌پراستیدا، ئه‌م ئالوگۆره له‌ واتادا، ده‌چیتته ناو بابته‌ی (فراوان بون و ته‌سکبونه‌وه‌ی) واتاوه.

ستراکچهری (مه‌له) و سازبوان لێی له‌ مۆرفۆلۆژیدا

(مه‌له) وشه‌یه‌کی تاک مۆرفیمی سه‌ربه‌خۆیه. له‌ گراماتیکی‌دا به‌مه‌به‌ستی پیدانی که‌س و ژماره‌و، هاوشیوه‌ی ئه‌م ناوی روداوانه: (کارکردن، ئیشکردن، سه‌یرکردن، ته‌ماشاکرن، پیاسه‌کردن، هاوارکردن، خه‌باتکردن، شه‌پرکردن، نانکردن، قه‌رزکردن، سو‌پرکردن، ته‌واوکردن، پینه‌کردن، سه‌عیکردن، درۆکردن، شوکردن، زه‌ره‌رکردن، قازانجکردن، ته‌وقه‌کردن، ده‌نگکردن، په‌نگکردن، لۆمه‌کردن، هه‌په‌شه‌کردن، جوانکردن، ئازادکردن، به‌ره‌لاکردن، چاککردن، خراپکردن، خوارکردن، ریککردن،

ره‌شکردن، سورکردن، تالکردن، قه‌له‌وکردن و هی تریش) که له [ناو، یا
ئه‌جیکتیف + (کردن)] سازیتراون، ئەمیش، له (مه‌له) + (کردن) پیکه‌یتراوه.
وشه‌ی (مه‌له) بوه به بناغه بو دروستکردنی ناوی لیکدراو و دارپترراوی له
نمونه‌ی: باسکه‌مه‌له، پشته‌مه‌له، بۆقه‌مه‌له، وشکه‌مه‌له، مه‌له‌وان، مه‌له‌وانی، مه‌له‌وانگه و
..... هی تریش. له ئەده‌بی کوردیدا، هه‌ندی‌ک له‌و ناوانه، خراونه‌ته‌ قالی شیعره‌وه،
وه‌ک:

کویرایم دایه، مه‌له‌نازانم

هیوام هه‌ر تۆیه، ده‌ردت له‌ گیانم (قانع، ۱۳۹۰، ۴۷۹)

کام گێژه‌که‌وتوو مه‌ ناوی

بو کام گێژه‌مه‌له‌ی سستم (دیلان، ۲۰۱۳، ۲۰۰)

ئاخ نازانن دل چۆنه

له‌بروسکه‌ی سه‌رگۆنه
که‌وتمه‌ مه‌له‌، وه‌ک سۆنه (پیره‌مێرد، ۲۰۱۶، ۳۴۴)

ئاگر به‌ر بووه‌ کای کۆنه

(۳۸۳)

نانا نارۆم، مه‌له‌ی ده‌که‌م

له‌نیو ده‌ریای مه‌ندی خه‌یال

داهیتراو، روگرژ، تووره

دل پرتاسه، مێشک به‌تال (هێمن، ۱۳۶۶، ۷۷)

(نالی) له‌هه‌وا که‌وته‌ سه‌ما، بو‌شه‌ناور

به‌ وشکه‌ مه‌له‌ بیمی هیلای غه‌رقی بو (نالی، ۱۹۷۶، ۳۷۸)

ئه‌پۆن به‌ره‌وخوار به‌ پشته‌مه‌له‌

ئه‌پۆیته‌ ده‌میان تیشکی ئەم که‌له (کامه‌ران، ۲۰۱۳، ۹۳)

به کورتی یا شیخ له گه‌ل مه‌له‌وان
رۆین گه‌یشتنه ئاوی فراوان
یا شیخ پروی کرده کابرای مه‌له‌وان
وتی: چلۆنی کاکی پال‌ه‌وان

شیخه نووشتانی له‌ل مه‌له‌وانی
بوو بوون به‌هاوړی، له بیابانی (قانع، ۱۳۹۰، ۴۷۸-

(۴۷۹)

له دیالیکتی خوارودا به‌گشتی (مه‌له) فۆرمی سه‌ره‌کیه، به‌رامبه‌ری له سه‌رودا،
ئه‌مانه‌مان به‌رچاوکه‌وتون: سۆبایی، سۆباهی، سۆفایی، سۆبه‌کاری؛ ده‌شیت ئه‌م ناوی
روداوانه‌ش: سۆبه‌کاری کرن، سۆفایی کرن، سۆمه‌رکرن، سۆبه‌کاری دابننن،
مه‌له‌کرن، یه‌کسان بن، واته‌بن به‌سینۆنیمی (مه‌له‌کردن)ی خوارو، هه‌ر له‌وی
(سۆبه‌کار) = (مه‌له‌وان). (باکایف، ۱۹۵۷)، (کوردۆیث، ۱۹۶۰) (زاده، ۱۳۷۹)، (هه‌زار،
۱۳۸۴، ۸۳۳).

دیاره‌له‌و ناوچانه‌دا که قسه‌پیکه‌رانی هه‌ردو دیالیکته‌که سنوریان له‌یه‌کتره‌وه،
نزیک بیت، هه‌ردولا سود له‌به‌کاره‌یتانی پیکه‌اته‌زمانیه‌هاوواتاکان ده‌ینن.

دوهم به‌ش

ئیتمۆلۆژی وشه‌ی (مه‌له)

بۆ گه‌یشتن به‌په‌گ و بیخی (مه‌له) و سازبوانی، وه‌ک: مه‌له‌کردن، مه‌له‌وان، مه‌له‌وانی، مه‌له‌وانگه و هی تریش، به‌په‌سه‌ندی ده‌زانین، سه‌ره‌تا له‌ نیشاناندانی سروشت و ئیتمۆلۆژی ساغکراوه‌ی چهند وشه‌یه‌کی فارسییه‌وه که له‌ هه‌مان بواری سیمانتیکی ئەو وشه کوردییانه‌دا، کارده‌کهن، ده‌ست پێکه‌ین:

(علی اکبر ده‌خدا) نوسیویه‌تی: (شنا) مه‌له‌وانی و ئاوبازییه. ریشه‌ی ئەمیش و ئەوانه‌شی، وه‌ک (شناه. آشنا، شنار. شناب. شناو. شیناب) ی به‌په‌گی (snā) ئاویستاوه که (خۆ شتن) ی گه‌یاندوه و به (snâ) ی هندی کۆنیشه‌وه که واتای (چونه‌ حه‌مام، یا حه‌مام‌کردن) ی به‌خشیوه، به‌سته‌ته‌وه، واتای وشه‌ی (ملوان) یشی به‌ که‌شتیوانی و کارکردو له‌سه‌ر که‌شتی بازرگانی و ده‌ریاوان و مه‌للاح، لیکداوه‌ته‌وه. (ده‌خدا، ۱۳۷۷، ج ۱۰، ۱۴۵۰۸، ج ۴، ۲۱۵۰۴).

به‌وته‌ی (ئیبیراهیم پورداود)، وشه‌ی (ملوان) له‌جێی (ملاح) هینراوه‌ته‌ ناو زمانی فارسییه‌وه.^(۲) دوا‌ی کهنه‌کردن، زانرا که (مله) له‌ له‌هجه‌ی کوردیدا، واتای (شنا) و (ملوان) ییش، (شناگر) ه. له‌پاشاندا، گومان په‌یدا‌بوه له‌وه‌ی که ئایا (مله) ی کوردی ره‌گ و ریشه‌که‌ی ئێرانی و ئاریاییه، یا وه‌ک سه‌ده‌ها وشه‌ی تری ئەو زمانه، پێگانه‌یه.

کورد، ئەو که‌سانه‌ن له‌ناو گشت قه‌ومه ئێرانییه‌کاندا، کۆنترین مه‌ردومن که له‌ زۆر قه‌دیمه‌وه له‌گه‌ڵ تایه‌فه‌ی سامی نه‌ژاده‌کاندا له‌ کۆنتاکدا، بن.

دزه‌کردنی زمانی ئارامی (سریان) پێش حوکمرانی عه‌ره‌ب بۆ ناو له‌هجه‌ی کوردی، ئاسان بوه. هه‌روه‌ک چۆن زمانی په‌هله‌ویش، که له‌سه‌رده‌می ئەشکانی و ساسانیدا، ئیشی پێده‌کرا، دورنه‌بوه.

له‌و دزه‌کردنه‌وه، سه‌ده‌ها وشه‌ی ئارامی که له‌ نوسینه په‌هله‌وییه‌کاندا، به‌کارهاتون و (هزاورش) یان، پێ و تراوه^(۳)، پاشماوه‌ی ئەو رۆژگارانه‌ن و زۆرتریان، هی سه‌رده‌مانی پێشترو زه‌مانی هه‌خامه‌نشینه‌کانن.

کورد که له پوژئاوای ئیران دراوسی و له گه‌ل سامی نه‌ژاده‌کاندا، پیکه‌وه ده‌ژیان، به‌ناچاری وشه‌یان له‌یه‌کتر قه‌رزده‌کرد. له‌گه‌ران و پشکین به‌دوای وشه‌ی (مله‌دا)، بۆم ده‌رکه‌وت که ئەم وشه‌یه له‌چەندین سالی پیش له‌دایکبونی چه‌زرتی مه‌سیحه‌وه، (ئاساره‌ میژوییه‌کان شایه‌تی ئەوه‌ ده‌ده‌ن) که له‌سه‌ر زه‌مینی عێراقی ئیستادا، هه‌بوه و له‌گشت زمانه‌ سامیه‌کاندا به‌هه‌ندی گۆرانه‌وه له‌کاردا بوه و دوای ئەوه‌ چوته‌ ناو زمانی عه‌ره‌بیه‌وه.

(مله‌ malah) له‌ زمانی سۆمه‌ری (= شنعار) چوته‌ ئە‌که‌دییه‌وه و بوه به‌ (مله‌و malahu)؛ له‌ ئە‌که‌دییه‌وه چوته‌ ئارامیه‌وه و بوه به‌ (ملا‌هه mallaha)؛ له‌ زمانی عیبریدا (مله) بوه به‌ (mallah)؛ له‌ زمانی بابلی و ئاشوریدا، (مله‌و malahu) گۆراوه به‌ (ملاحو malâhu) و (مله‌وتو malahûtu) و به‌ (که‌شتیوان)، وتراوه.

(ملاح) له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا، هه‌ر ئەو وشه‌ سۆمه‌ری و ئە‌که‌دییه‌ دیرینه‌یه که به‌رله‌ناوچونی ده‌وله‌تی بابل له‌خوارو پیش هاتنه‌ سه‌ر کاری پاشایه‌تی ئاشوری له‌ سه‌روی عێراقی ئیستادا، به‌سه‌ر زاری خه‌لکی ئەو ناوچه‌یه‌وه بوه.

چه‌ند وشه‌یه‌کیش له‌ دو قه‌ومه‌ کۆنه‌ ساله‌وه له‌سه‌ر ده‌ستی بابلی و ئاشوری و ئارامیه‌کان، چونه‌ته‌ ناو ئیرانه‌وه و ئیستاش، هه‌ر ماون.

له‌وه‌دا که‌ فۆرمی (مله‌ی کوردی له‌ بنه‌رتدا (سۆمه‌ری)یه، گومانی ناویت، ته‌نها قسه‌ له‌سه‌ر ئە‌وه‌یه که‌ ئایا ئەم وشه‌یه له‌هه‌جیه‌ی کوردیدا، پاشماوه‌ی ئارامیه‌کان (سریانیه‌کان)ه و له‌وانه‌وه‌ ماوه‌ته‌وه، یا ئە‌ویش هاوشیوه‌ی وشه‌ی تر له‌ عه‌ره‌به‌کانه‌وه‌ هاتوه و گۆریویانه‌؟ ئەم شک و گومانه، جاری ده‌بیته‌ بخه‌ریته‌ ئە‌ولاوه تا له‌ له‌هه‌جیه‌ی کوردیه‌وه، ده‌کۆمیتتی کۆن په‌یدا ده‌بیته‌. له‌ به‌ده‌ختی ئەم له‌هه‌جیه‌شدا، ئاساری تارا‌ده‌یه‌ک زۆر کۆن له‌به‌رده‌ستدا، نه‌بوه.

له‌ کۆتایی کنه و به‌دوادا‌گه‌رانه‌که‌دا، (مله) له‌ وشه‌ی (ملوان)دا، ئیرانی نییه. وشه‌سازان، هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی له‌ زمانی کوردیه‌وه، وه‌ریان گرتوه به‌ ئیرانیان، داناوه بیئا‌گبون له‌وه‌ی له‌م له‌هه‌جیه‌دا، سه‌ده‌ها وشه‌ی عه‌ره‌بی، یا سامی هه‌ن به‌جۆریک گۆراون که‌ جاریکی تر دژواره‌ ناسینه‌وه‌یان. نیشاندانی شیوه‌ی ئە‌سلی عه‌ره‌بی، یا ئارامیان، ئاسان، نییه. (پورداود، ۱۳۸۰، ۳۶۷-۳۷۰)

دکتر معین، ده‌بارهی (شنا)، نویسیه‌تی: شنا $šenā$ [= شناه = آشنا = شناو]. به‌رامبه‌ری له ئاو‌یستادا: (snā)یه و واتای شلپوهۆری مروّف و گیانله‌به‌ری تره له ئاودا، ئه‌ویش، به‌جولاندنی بازو و پییه.
شناگر: $šenā-gar$ [= آشناور]، واته ئه‌و که‌سه‌ی له ئاودا مه‌له ده‌کات (مه‌له‌وان).

آشناور: سباح

شناور: $šenā-var$ [= آشناور] (مه‌له‌وان)

ملوان: $malav-ān$ له [سۆمه‌ری malah] دا به (کشتیان)، (ملاح)، ده‌ریاوان و به‌و که‌سانه‌ش که له که‌شتیه‌ بازرگانیه‌کاندا، کارده‌که‌ن، وتراوه. (معین، ۱۳۸۱، ۷۰۳، ۱۰۴۹)

به‌لای (مصطفی پاشنگ)ه‌وه:

شنا / $šenā$ / (ئاوبازی و مه‌له‌وانی)یه.

شنا/ شناه = آشنا

ریشه‌ی (شنا) له ئاو‌یستادا: (snā)یه و واتاکه‌ی (خۆ شتن) بوه به‌رامبه‌ریشی له هندی کۆن و سانسکریتیدا: (snā)یه و مه‌به‌ستیش، (شتن)، یا (چونه‌حه‌مام/حه‌مامکردن) بوه.

له‌په‌هله‌ویدا: شناو / $snāv$ = شناو

(شتن) + او (آب) = شتن (شتن، یا تیکه‌وتن)

ملوان / malavan

(مله) له زمانی سۆمه‌ریدا.

به‌ئاشوری و بابلی (ملهو malahu)یه >(malahwtu)بوه و به‌کارکردن له که‌شتیدا، وتراوه.

(مله) له زمانی کوردیه‌وه وه‌رگیراوه و چوه‌ته‌ئارامی و سۆمه‌ری و ئاشوری و بابلیه‌وه، (بان) و (وان) سوفیکسی پارێزگاریکردن.

ملوان = ئەو کەسه‌یه له کەشتیدا، کارده‌کات (ملوان = مهله + وان)، دوای ده‌سته‌لاتی عه‌ره‌به‌کان، چوه‌ته ناو زمانی عه‌ره‌بیه‌وه، بوه به (ملاح). (پاشنگ، ۱۳۸۱، ۹۶۸، ۹۶۷، ۷۵۱)

محمد حسن دوست، به‌رام‌به‌ر به لیکدانه‌وه و بنجی وشه‌ی (شنا) و (ملوان)‌دا، نوسیویه‌تی:

شنا/šī-nā/ (مهله‌وانی و ئاوبازی)‌یه. دیاره کورت‌کراوه و سوکبوی (آشنا)‌یه و ده‌چیتته‌وه سه‌ر

(- *abi- šnāka < *ušnah) ئەمانیش له (په‌گی $\sqrt{snā}$) که واتاکه‌ی (شتن)‌ه، سازبون.

م‌ل‌وان / mala+van > ma-la.vān واته (ده‌ریاوان، مه‌لاح).

وه‌ک ده‌رکه‌وتوه، به‌شی یه‌که‌می (mā-lahu) ی سو‌مه‌رییه، واته (که‌شتیوان) < ئەکه‌دی (malahu) < ئارامی mallāhu < عیبری mallāh < عه‌ره‌بی (ملاح).

له فارسی ناوه‌پاستی تورفانی (mallāh) m'l'h واته: (مه‌لاح) > سامی.

له کوردیدا: (malā), (مهله‌وانی و ئاوبازی)‌یه.

(malawān) و (melewān) (مهله‌وان و ئاوباز)‌ه.

له گۆرانیدا: (mälāwān) و (malahwān) (مهله‌وان و ئاوباز)‌ه.

له لوریدا: (mālō) (مهله‌وانی) و (خۆشتن)‌ه له ئاودا.

له ده‌وانیدا: (ناوی دێیه‌که له کازرون، کازرونیش ناوی شار و ویلایه‌تیکه له

ئوستانی فارس). (mela) واته (شنا). (دوست، ۱۳۹۳، ۱۹۰۹، ۲۶۳۹).

ده‌کریت سه‌رنج و لیکدانه‌وه‌ی ئەو نوسه‌رانه‌ی که ناومان بردون، ده‌رباره‌ی بنج و واتای (شنا) (ملوان) له و (۲) دو خاله‌دا، کۆبکه‌ینه‌وه:

۱- وشه‌ی (شنا) و فه‌ریانتته‌کانی تری و ئەوانه‌ش که له و سازبون له ئەسلدا،

زاده‌ی ئەو په‌گه‌یه که له ئاوپستا و هندیی کۆن و سانسکریتیدا (snā)‌یه و واتای (خۆشتن) و (چونه‌حه‌مام) و (حه‌مام‌کردن)‌ی به‌خشیوه.

۲- وشه‌ی (ملوان) له ئەسلدا، فارسی نییه و له زمانی کوردیه‌وه وه‌رگراوه و

ریشه‌که‌ی (مهله‌یه) که له بنه‌په‌تدا، (ملهو malahu) ی سو‌مه‌رییه.

به‌پرای (گِیترسینبیرگ) ره‌گی ($\sqrt{sn\bar{a}}$) له وشه‌کانی (snati) و (snayeite) له زمانه هندو ئه‌وروپاییه کۆنه‌کاندا: واتای (مه‌له) یان گه‌یاندوه. له زمانی ئاسیدا، بون به (nain) و له تاجیکیشدا، به (šino).
 ره‌گی ($\sqrt{sn\bar{a}}$) دیسانه‌وه له وشه‌کانی: (snati) و (sha) به‌رامبه‌ریان له تاجیکیدا: (šinokardan)، واته (مه‌له‌کردن). (گِیترسینبیرگ، ۱۹۷۲، ۲۱۸).
 (تسبۆلۆف)، ده‌رباره‌ی بنج و واتای (مه‌له) و (مه‌له‌کردن) له کوردیدا، نویسیویه‌تی:

ئه‌وانه له‌گه‌ڵ (ملاحه milāḥa) ی عه‌ره‌بیدا که واتای (مه‌له‌کردن و ده‌ریاوانی) ده‌به‌خشن، (mala) ی لوری که له عه‌ره‌بیه‌وه چوه‌ته ناوی واتای (مه‌له) و (مه‌له‌وانی) و (malavō) یش که (مه‌له‌وان) و (مه‌له‌که‌ر) ده‌گه‌یه‌نن، به‌راوردبکه. (تسبۆلۆف، ۲۰۰۱، ۶۰۶، ۶۰۷).

لیره‌وه گه‌یشتوینه‌ته ئه‌و باوه‌په‌ی که به‌دنیاییه‌وه بلین: په‌گ و پیره‌ی وشه‌ی (مه‌له) ی کوردی، بنج و بیخه‌که‌ی وشه‌ی (مه‌له‌هو malahu) ی سۆمه‌ریه، به‌لام به‌ره‌به‌ره به‌تیپه‌پرونی کات و سه‌رده‌م، له‌ناو کوردیدا، ستراکچه‌ری ئه‌و وشه‌ سۆمه‌ریه به‌ر به‌رداشی ئیکونۆمی که‌وتوه و واتاکه‌شی له (که‌شتیوان) وه، گۆراوه به (مه‌له) که به‌خۆشتن و یاری و ئاوبازی و ئه‌وزاری گه‌یاندن له ئاودا و دواتر به‌چه‌شنیکی تایه‌ت له زانستی وه‌رزشدا، به‌کاره‌ینراوه.

به‌پرای ئیمه، گۆرانی واتای (که‌شتیوان) بۆ (مه‌له) لۆگیکیه و نه‌پچران نییه له واتا ئه‌سلنیکه‌ی، چونکه یه‌کیک له مه‌رجه هه‌ره سه‌ره‌کی و گرنه‌گه‌کان که پێویسته له که‌سه‌یکدا، هه‌بیت، ئه‌نجا بکری‌ت به‌که‌شتیوان، مه‌له‌زانین و مه‌له‌وانیه.

له راستیدا، شلپوهۆپری به‌له‌م و که‌شتی و پاپۆر و ئه‌وانی تریش، به‌رزبونه‌وه و نزمبونه‌وه‌یان به‌م لاو به‌ولادا، دیمه‌نیکه هه‌ر له (مه‌له) و (مه‌له‌کردن) ده‌چیت.

راستییه‌کی میژویی که به‌سروشتی زه‌وی و زه‌مینی کوردستان و ده‌وروپیشتییه‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه و فاکته‌ریکه له فاکته‌ره‌کانی مانه‌وه و خۆراگری و کۆنه‌سالیی وشه‌کانی: مه‌له، مه‌له‌کردن، به‌له‌م، که‌شتی، قایغ، قوفه و گه‌لنکی تره له‌وان، ئه‌وه‌یه، ئه‌گه‌رچی ده‌چیته زانستی جیۆلۆجیه‌وه، به‌لام به‌پێویستمان زانی زۆر به

کورتیش بیت، قسه‌ی تیدا بکه‌ین. ملیونه‌ها سال پیش ئیستا، له ده‌ریای سپی ناوه‌راسته‌وه تا کیوه‌کانی رۆژئاوای ئیران، ده‌ریایه‌کی زۆر مه‌زن و فراوان، هه‌بوه و (تیسسی) ی پیتراوه.

کوردستان و ده‌ریاچه‌کانی: زریبار، [ده‌ریاچه‌ی ورمی له ئاو‌یستا، ناوی (چاچیسْت $\check{c}a\check{c}a\check{s}ta$)، واته: دره‌خشان و بریسکه‌دار، له په‌هله‌ویشدا: (چیسْت $\check{c}e\check{c}ist$) بوه و ئاته‌شکه‌ده‌ی (ئازرگشسپ (ئاگری ئه‌سپی نیر)) یش له که‌ناری ئه‌ودا، بوه.] (مصطفی پاشنگ ۱۳۸۱: ۴۳۵). قه‌زوین، وان و چهنده‌ها شوینی تر که‌وتبونه سنوری ئه‌و به‌حره‌ گه‌وره‌یه‌وه و هه‌ندی له ئاساره‌کانی، وه‌ک ئه‌و خرکه‌ به‌رده‌ گه‌ورانه‌ی که‌ ئه‌م لاو ئه‌ولای جاده‌ی تاسلوجه‌یان گرتوه و ئه‌و گیانله‌به‌ره‌ به‌به‌ردبوانه له شاخی ئه‌زمه‌ر دۆزراونه‌ته‌وه، نمونه‌ی پاشماوه و ئاساری ئه‌و رۆژگارانه‌ن، جگه له‌وه‌ گه‌نجینه‌ی له‌بنه‌هاتوی نه‌وت و غاز و ده‌شته‌ به‌پیت و به‌ره‌که‌ته‌کانی: شاره‌زور، بازیان، بیتوین، کویه، هه‌ولیر، به‌جیماوی ده‌ریای تیسسن.^(۴)

گۆرانی نما‌ی^(۵) زیانی مرۆف له‌کوچه‌رییه‌وه بو نیشته‌جیون، زۆر دابونه‌ریتی که‌ جاران خوی پتوه‌گرتون، یا نه‌یه‌پشت، یا زۆر کزی کردن، له‌وانه‌ گواسته‌وه‌ی شوینی خو شتی بو له‌که‌ناری چه‌م و روبره‌کانه‌وه بو جیی تایه‌تی، کانی ژنان و کانی پیاوان به‌و مه‌به‌سته‌ له‌یه‌کتری جیاکرانه‌وه. وه‌ختیکیش، شارۆچکه‌ و شار دروست کران، چه‌مامی گه‌وره‌ بو هه‌موان و چه‌مامی تایه‌تیش له‌مالاندا بو (خو شتن)، دروستکران.

لیره‌وه، ده‌ورو گرنگی (مه‌له) بو (خو شتن) به‌ره‌به‌ره‌ به‌ره‌وه‌ کزی و پوکانه‌وه‌ چو. له‌زمانی فارسیدا، وشه‌ی (شستن) له‌ره‌گی ($\sqrt{snā}$) ی ئاو‌یستایی که‌ له‌گه‌ل ($\sqrt{snā}$) ی هندی کۆن و سانسکریتیدا له‌یه‌ک ده‌ده‌ن، دروست بوه.

له‌ ئاو‌یستا: ($\check{s}anāv$) = شستن + او (آب) = شستن به‌ ئاو، تیکه‌وته‌ بو ناو ئاو. (پاشنگ، ۱۳۸۱، ۷۳۹)

له‌ کوردیدا، (شستن) یش به‌کارهاتوه، هه‌روه‌ک چۆن له (شستوشۆ) دا، دیاره، به‌لام به‌کارهینانی که‌م بوه‌ته‌وه ئه‌م وشانه: (شتن)، (شوشتن)، (شوتن)، (شورتن)، (شۆردن) به‌رامبه‌ر (شستن) ی ئیستای فارسی، راده‌گیرین که‌ تیکراییان، سازبوی

($\sqrt{\text{šġ}}$) و ($\sqrt{\text{šor}}$) ن و گۆراوی ($\sqrt{\text{šnā}}$) و ($\sqrt{\text{snā}}$) ی ئاوڤستا و هندیی کۆن و سانسکریتین.

سازبونی ستراکچه‌ری (شتن) ده‌توانین به‌م شیوه‌یه نیشانی بده‌ین:

$$\sqrt{\text{šġ}} - + (-t) + (\text{ġn}) > \text{šġtġn}$$

(شۆردن) یش به‌م شیوه‌یه بوه:

$$\sqrt{\text{šo}} - + (-r) + (-t) + (\text{ġn}) > \text{šortġn} > \text{šordġn}$$

له‌وانیش، وشه‌کانی: شتنه‌وه، شۆردنه‌وه، سازینراون و (شۆرا) و یشیان لی دروستکراوه.

له‌ فهره‌نگی کوردیدا، ($\sqrt{\text{šor}}$) له‌ سازکردنی وشه‌ی نویدا له ($\sqrt{\text{šġ}}$) زۆر زۆر به‌ره‌مدارتره.

ئه‌مانه‌ هه‌ندی‌ک له‌ و شانه‌ن که به‌یارمه‌تی (شۆر)، سازینراون:

ده‌ستشۆر، جلشۆر، تاته‌شۆر، پشیله‌شۆر، به‌رده‌شۆر، مردوشۆر.

وشه‌ی (ده‌ستشۆر) یش له‌ کوردیدا له‌ شیوه‌ی (ده‌ستشۆ) شدا له‌ ئارادایه.

له‌ به‌ر نه‌بونی ده‌کۆمیتتی نوسراو و له‌ زمانناسیدا زۆر گرانه‌ ده‌ست بخریته‌ سه‌ر ئه‌و زمانانه‌ی که وشه‌یه‌کی وه‌ک (مه‌له‌) ی له‌ هاتبیتته‌ کوردیه‌وه، گرنگ ئه‌وه‌یه‌ که ئه‌مرۆ وشه‌ی (مه‌له‌) یه‌کیکه‌ له‌ کۆنه‌ ساڵه‌کانی فهره‌نگی زمانی کوردی و تاکو ئیستا ئه‌کتیفانه‌ کاری خۆی ده‌کات، به‌لام له‌ گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، له‌ناو ئه‌و بۆچونانه‌ی که ده‌رباره‌ی سه‌رچاوه‌کانی هاتنی (مه‌له‌) ی، دوانیان به‌په‌سه‌ند ده‌زانین، یه‌که‌میان: وشه‌ی (مه‌له‌) که له‌ بنجدا گۆراوی فۆرم و واتای (مه‌له‌) ی سۆمه‌ریه‌ و زمانی سۆمه‌ریش، سه‌ر به‌هیچ گروپه‌ زمانیک، نییه‌ و به‌ر له‌ هاتنی ئاریه‌کان، زمانی دانیشتوانی بومی و ئه‌سلی ئه‌م ناوچانه‌ بوه، به‌لام به‌نه‌مانیان، دوا‌ی خۆیان، چه‌نده‌ها وشه‌یان به‌جیه‌یشته‌وه و له‌ به‌ر به‌هیز و بنج داکوتاویان زمانه‌کانی که دوا‌ی سۆمه‌ری هاتون قۆستویانته‌وه و هه‌ر کاریان پینکراوه.

دوهم: ئه‌وه‌یه‌ که وشه‌ سۆمه‌ریه‌کان، دوا‌ی ئه‌وان چونه‌ته‌ زمانه‌کانی: ئه‌که‌دی،

ئاشوری، بابلی، سریانی و که (زمانه‌کانیان گروپی زمانه‌ سامیه‌کانن) و دواتر،

له‌وانیشه‌وه پاش گۆران به‌سه‌ر فۆرم و واتایان بۆ جارێکی تر ئه‌و وشه‌ سۆمه‌ریانه، چونه‌ته‌ زمانانی تره‌وه، یه‌کیک له‌و وشانه (مه‌له‌) ی کوردیه‌.

لای ئیمه‌ هه‌ردو بۆچونه‌که‌ په‌سه‌نده و به‌دوری نازانین که‌ به‌پێگایه‌ک له‌و دوانه (مه‌له‌) هاتبێته‌ ناو زمانی کوردیه‌وه، به‌لام ئه‌و بۆچونه‌ی که‌ گوايه (مه‌له‌) گۆراوی (ملاح) ی عه‌ره‌یه‌یه، زۆر به‌دور داده‌نێین، چونکه‌ کۆنتاکتی نێوان زمانی کوردی و عه‌ره‌بی خۆی له‌خۆیدا، ئه‌وه‌نده‌ کۆن، نییه‌.

ئه‌نجام

- ۱- (مه‌له‌)، وشه‌یه‌کی پۆلاینی خۆپراگری کۆنه‌سالی دیالیکتی خواروی زمانی کوردیه‌. له‌ خه‌باتی مان و نه‌ماندا تا ئیستا به‌سه‌رکه‌وتویی له‌ کاردايه‌.
- ۲- یه‌کیک له‌ تابه‌تیبیه‌ هه‌ره‌ گزنگه‌کانی له‌ سیمانیکدا، ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌یه‌ک کات و ساتدا، توانیویه‌تی له‌ چه‌ندین فیلده‌واتای زۆر گه‌وره و فراوانی وه‌ک: (جیابونه‌وه)، (ئه‌وزاری گه‌یاندن)، (یاری) ئه‌ندامیکی چست و چالاک و به‌هێزبیت.
- ۳- (مه‌له‌) له‌ په‌گ و ریشه‌دا، گۆراوی پیکهاته و فۆرم و واتای (مه‌له‌هوی) سۆمه‌ریه‌. ئه‌م راستیه‌ش، بۆ یه‌که‌م جاره له‌ زماناسی کوردیدا، چه‌سپێنرا.
- ۴- له‌ زۆربه‌ی زمانه‌ ئێرانییه‌ نوییه‌کاندا، وشه‌ی (شنا) به‌رامبه‌ر به‌ (مه‌له‌) ی کوردی راده‌گیریت. (شنا) و هاو‌قه‌ریانته‌کانی له‌ بنجدا له‌ په‌گیکی ئێرانی، به‌پێچه‌وانه‌ی زمانه‌ هاو‌گروه‌یه‌کانی (مه‌له‌) له‌سه‌ر بناغه‌ی وشه‌یه‌کی غه‌یره‌ز ئێرانی بنیاتنراوه، ئه‌مه‌ش نیشانه‌ی ئه‌و په‌وته‌ سه‌ربه‌خۆیه‌یه‌ که‌ زمانی کوردی له‌ ته‌مه‌نیدا، گرتویه‌ته‌به‌ر.
- ۵- به‌ گریدانی ئه‌و چوار ئه‌نجامه‌، پێنجه‌م دیته‌ ئاراوه‌ که‌ ئاوێنه‌به‌ندی په‌نگدانه‌وه‌ی چاره‌نوسی پر له‌ شه‌وق و په‌ونه‌قی (مه‌له‌) ن.

په‌راویژه‌کان

^۱- (بنیات) به فۆرمه‌که‌ی تریشی (بونیاد) به‌کاردیت، هه‌ر له وشه‌کانی: (بنیات، بنیاتکه‌ر < بنیاتگه‌ر، بنیاتگه‌ری) سازیتراون، به‌رامبه‌ریشی له فارسیدا: (بُنیاد bun-yād) ه‌که به‌ئه‌سل براوه‌ته‌وه سهر (بوندات bun-dāt) ی فارسی ناوه‌پراست و ئه‌میش له بنجدا له: [بودنه) *budna- واته (بن) + (داتی dāti) که له پیره‌ی (دا - dā) به‌واتای (دانان، جیگیرکردن) ی زمانی ئیرانی کۆن [سازبوه. (دوست، ۱۳۹۳، ۵۲۳).

^۲- له زمانناسی ئیرانیدا، له و لیکۆلینه‌وانه‌دا که ده‌چنه چوارچۆه‌ی (په‌وتی میژوی) یه‌وه، کوردی، فارسی، تاجیکی، به‌لوجی، تالیشی، ئاسی، ئه‌فغانی، واخۆنی، ئیشکاشیمی، به‌رتنه‌نگی، سه‌راکولی و هی تریش، به‌دیالیکتی ئه‌و زمانه ئیرانییه کۆنه داده‌نرین که ئه‌مانی لی که‌وتوه‌ته‌وه.

پورداودیش، هه‌ر به‌و مه‌به‌سته، جاریک (له‌هجه کردی) و جاریکی تریش له هه‌مان باسدا، (زبان کردی) به‌کاره‌یناوه.

^۳- له (هزاورش) دا، وشه به ئارامی نوسراوه، به‌لام چ وشه‌یه‌کی له زمانه ئیرانییه‌کاندا، به‌رامبه‌ر بویت، به‌له‌فوزکردنی ئه‌وان خوینراونه‌ته‌وه، نه‌ک به ئارامی، وه‌ک: به ئارامی نوسراوه: (ایتر) به (پیتز) له فارسی کۆندا و به (پدر) له په‌هله‌ویدا، خویندراوه‌ته‌وه، ئه‌مانه‌ش، چه‌ند نمونه‌یه‌کی ترن له هزاورش:

گبرا = مرت = مرد (پیاو)؛

عینه = چشم (چاو)؛ ایش = کس (که‌س)؛

انشونا = مرتوم = مردوم (مه‌ردوم)؛

یده = دست (ده‌ست)؛

یوم = روج = روز (رۆژ)؛

گملا = اشتور = شتر (وشت، یا حوشت)؛

نیشه = زن (ژن)؛

زهبا = زر (زیر)؛

کلبا = سگ (سه‌گ)؛

رویشه = سر (سه‌ر)؛

میا = آپ = اب (ئاو).

(بابکان، ۱۳۸۹، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۹، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۴، ۳۱۷، ۳۲۰، ۳۲۴، ۳۲۶، ۳۲۸).

٤- ئەو زانیاریانی که په یوه ندییان به به حری (تیسس) هوه، هه یه له (٢٠٢١/٧/١٨) به ده میی له نوسه ری ناودار (سدیق سألح ئەحمەد) که له جیۆلۆجیشدا، بکالۆریۆسی هه یه، وه رگرتوه.

٥- له زمانی فارسدا، وشه ی (نماد) که به (نماد) و (نماد) یش، ته له فوز ده کریت، واتاکه ی (نیشاندهر، دهر خه ر) ه. له بنجدا، ده چیتته وه سه ر (ni-māta-) ئیرانی کۆن که له په گی [ma(y)] و واتای (ئه ندازه گرتن) ه سازبوه. وشه ی (نماد) عه ره بيش، گۆراوی (نماد) (دوست، ١٣٩٣، ٢٧٧٦).

ب- هه ر له فارسیدا (نما) ش به کار ده هیتريت که دياره گۆراوی (نماد) ه. (نما) له سازکردنی ئەم وشانه دا، به شداره: بدن نما، رونما، قبله نما (معین، ١٣٨١، ١١٢٢).
له کوردیشدا (نما) له گه ل (نما) ی فارسیدا له یه ک ده دات و هه مان واتاش ده به خشیت. لای هه ژار ئەم واتایانه ده گه یه نیت: دیمهن، شانده ر: (قیبله نما) (هه ژار، ١٣٨١، ٨٦٩) هه ر له کوردیدا، له وشه ی (نه شو نما) شدا، به دی ده کریت.

سه‌رچاوه:

به‌زمانی کوردی:

- پیره‌مێرد، ۲۰۱۶، دیوانی پیره‌مێرد، به‌رگی ۱، ۲، ۳، سلیمانی.
- خال، شیخ‌محمه‌دی، ۱۹۸۷، فره‌ه‌نگی خال، جزمی سیه‌م، سه‌قز.
- دیلان، ۲۰۱۳، دیوانی محمه‌د سالح دیلان، چاپی دوهم، هه‌ولێر.
- زاده، ئیسماعیل مسته‌فا، ۱۳۷۹، به‌ره‌و فیربوونی دیالیکتی کرمانجی ژوووروو، مه‌هاباد.
- سدیق، فاروق عومه‌ر، ۲۰۱۷، زمانناسی کوردی، چاپی یه‌که‌م، ده‌زگای چاپ و په‌خشی نارین، بیروت.
- قانع، ۱۳۹۰، دیوانی قانع، چاپی شه‌شه‌م، تاران.
- کامه‌ران، ۲۰۱۳، دیوانی کامه‌ران، چاپی دوهم، هه‌ولێر.
- کوردستانی، نایه‌توللا شیخ‌محمه‌د مه‌ردوخ، ۱۳۸۸، فره‌ه‌نگی مه‌ردوخ، به‌رگی دووهم، چاپی یه‌که‌م، سنه.
- نالی، ۱۹۷۶، دیوانی نالی، به‌غدا.
- هیمن، ۱۳۹۶، ناله‌ی جودایی، چاپی یه‌که‌م، مه‌هاباد.
- هه‌ژار، ۱۳۸۴، هه‌نبانه‌ بۆرینه، چاپ چهارم، تهران.

به‌زمانی فارسی:

- بابکان، کارنامه‌ اردشیر، ۱۳۸۹، به‌اهتمام دکتر محمد جواد مشکور، چاپ دوم، تهران.
- پاشنگ، مصطفی، ۱۳۸۱، فره‌نگ پارسی پاشنگ، جلد دوم، چاپ یکم، تهران.
- پور، محمد تقی ابراهیم، ۱۳۷۳، واژه‌نامه‌ی کوردی-فارسی، تهران.
- پورداد، ابراهیم، ۱۳۸۰، هرمنامه، چاپ اول، تهران.
- ده‌خدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۷، لغت‌نامه، ج ۱۰، ج ۱۴، چاپ دوم، تهران.
- دوست، محمد حسن، ۱۳۹۳، فره‌نگ ریشه‌شناختی زبان فارسی، چاپ اول، جلد اول، تهران.
- معین، محمد، ۱۳۸۱، فره‌نگ فارسی، چاپ چهارم، تهران.

به‌زمانی روسی:

- باکایف، چ.خ.، ۱۹۵۷، فره‌ه‌نگی کوردی-روسی، مؤسکو.
- تسابولوف، ر.ل.، ۲۰۰۱، فره‌ه‌نگی ئیتمۆلۆژی زمانی کوردی، یه‌که‌م به‌رگ، مؤسکو.
- کوردویف، ک.ک.، ۱۹۶۰، فره‌ه‌نگی کوردی-روسی، مؤسکو.
- گیرتسینبیگ، ل.گ.، ۱۹۷۲، ستراکچهری مؤرفۆلۆژی وشه له زمانه هندوئه‌وروپاییه کۆنه‌کاندا، لینینگراد.

المخلص

بنية كلمة (مهله: العوم، السباحة) ومصيرها في اللغة الكوردية

من الكلمات العريقة العتيقة في المعجم العام للهِجة الجنوبية للغة الكوردية، التي بقيت وثبتت صامدة، ذائدة عن نفسها في كفاها الطويل، ولم تفسح المجال لكلمة أخرى أن تحل محلها، أو تززعها، كلمة (مه له: العوم، السباحة).
إن قدرة هذه الكلمة وأهميتها، متعددة الأبعاد، فمثلاً هي في الجانب السيمانتكي عضو في حقول دلالية مثل: (الافتراق) و (وسائل السَّير) و (اللعب)، التي تعد من الحقول الدلالية المهمة المعتبرة، ليس في المعجم الكوردي فحسب، بل في معظم لغات العالم.

لم يظهر لحد الآن في علم اللغة الكوردية واللغات الإيرانية بحث مستقل عن كلمة (مهله: العوم، السباحة) تناول جميع المناحي السيمانتكيّة، والليكسيكيّة، والمورفولوجية، والإتمولوجية، أي الدلاليّة والمعجمية والصرفية والتأصيلية، لذا أرتأينا أن نتحمل هذا العبء، خدمة للكلمة الكوردية.

المبحث الأول: تناول الخصائص السيمانتكيّة والليكسيكيّة والمورفولوجيّة

لكلمة

(مهله:العوم) و(مهله كردن: السباحة).

وفي المبحث الثاني: تم التحقيق من التأصيل الإتمولوجي لكلمة (مهله:

العوم، السباحة).

ABSTRACT

The Basis of the Word “Mala” and its fate in Kurdish language

Mala is one of the oldest Kurdish words that, throughout its long history, has fought for survival and has not allowed other words to shake its position.

The potential and significance of a word may vary. For example, the word can be a member of the semantic field “separation”, “transportation”, and “sports game”. Such semantic fields are not only found in Kurdish but in many other languages as well.

To date, no independent study has been conducted in Kurdish or other Iranian languages, to cover the semantic, lexical, morphological, and etymological aspects of the word *Mala*. Hence, we deemed it necessary to conduct the study which falls into an introduction and two parts in addition to the conclusions, and as follows:

Part one explores the semantic, lexical, and morphological characteristics of the words “*mala*” and “*malakirdin*” while part two examines the etymology of the word “*mala*”.